

Bij de derde druk

Op 5 februari 2020 sprak ik met mijn uitgever Dolf Weverink over een eventuele derde druk. De tweede was inmiddels zo goed als uitverkocht en Reinbert werd steeds brozer. Zou het niet mooi zijn, nu het nog kon, samen met hem terug te blikken op de periode na verschijning van de biografie in 2014?

Dolf Weverink stelde bovendien voor personen uit de internationale muziekwereld te vragen naar de betekenis van Reinbert voor het muzikleven en voor hen persoonlijk. Ik was hieraan amper begonnen toen op 14 februari het bericht kwam dat Reinbert was overleden. Noodgedwongen verschijnt de derde druk postuum.

Ik draag deze uitgave op aan zijn onvoorwaardelijke toewijding aan de muziek. Moge mijn biografie de herinnering aan hem levend houden. In mijn blog op de website *Cultuurpers* heb ik op 15 februari onderstaand in memoriam gepubliceerd.

Thea Derks

Amsterdam, juni 2020

Reinbert is dood, leve Reinbert

'Ik sta met je op en ik ga met je naar bed', zei ik schertsend. We stonden in zijn keukentje, waar hij koffie voor zichzelf zette en thee voor mij. De grote schrikogen van Reinbert vertelden dat mijn ironische opmerking was geland in de onvruchtbare aarde van zijn dodelijke ernst. Het was niet het eerste en niet het laatste misverstand tussen biograaf en gebiografeerde.

Het zal ergens in 2008 of 2009 zijn geweest toen het benauwende besef tot me door begon te dringen dat ik me had opgehadeld met een monsterklus. Ik had me immers voorgenomen de pianist, componist en dirigent in de context van zijn tijd te plaatsen, om zo de mens van de mythe te scheiden. Was hij werkelijk degene die in de jaren zestig het krantenpapier openscheurde waarmee ons land qua moderne muziek dichtgeplakt zou zijn geweest? Was Reinbert echt de eerste die componisten als Kurtág, Ligeti, Oestvolskaja en Goebaidolina hier introduceerde?

INHOUD

1 De afwezige (1938-1956)	7
2 Achter de muziek aan (1957-1962)	38
3 Kantelend muzieklandschap (1963-1973)	61
4 Van marge naar middelpunt (1974-1991)	127
5 Nieuwe verhoudingen (1992-2014)	228
6 Slotakkoord (2014-2020)	310
7 Herinneringen	325
Nawoord	332
Gesprekken en interviews	336
Bronnen	
Literatuur	340
Televisieprogramma's	347
Archieven	348
Noten	350
Register	384

Slotakkoord

(2014-2020)

Het succes van *Der nächtliche Wanderer* blijft niet beperkt tot Nederland. Reinberts vriend Oliver Knussen dirigeert het stuk in 2015 bij het Fins Radio Symfonie Orkest en voert het een jaar later uit met het BBC Symphony Orchestra tijdens de vermaarde BBC Proms. In 2017 dirigeert Reinbert zelf de Amerikaanse première met het New World Symphony Orchestra.

Ook in het buitenland zijn de kritieken overwegend positief. 'Narrige figuraties worden afgewisseld met beukende climaxen', schrijft *The Guardian*. Met zijn 'blaffende honden' en 'stierengebrul' vormt de partituur 'een lange en soms verontrustende confrontatie met de sterfelijkheid'. Volgens de *South Florida Classical Review* bevat de partituur 'een vleugje horrorfilmmuziek'. Maar 'hoewel het werk in het midden wat inzakte en baat zou kunnen hebben bij een paar coupures [...] was het niet enkel sfeer zonder drama'.³⁸⁹

In oktober 2015 wordt *Der nächtliche Wanderer* genomineerd voor de Compositieprijs van de Fondation Prince Pierre de Monaco. De nominatie wordt echter niet verzilverd, de prijs gaat naar George Benjamin voor diens opera *Written on Skin*.

Het Collectief

In 2011 wordt de Vlaming Etienne Siebens aangesteld als vaste gastdirigent van het Askō|Schönberg naast Reinbert de Leeuw. In datzelfde jaar vraagt het Vlaamse ensemble Het Collectief hem *Pierrot lunaire* te dirigeren tijdens een tournee door Brazilië. 'Onze eigen dirigent was verhinderd', zegt pianist en artistiek leider Thomas Dieltjens. 'Toen Reinbert optrad in Antwerpen, hebben we hem onze cd in handen laten drukken door een medewerkster van de Singel. Zelf durfden we dat niet. Daags daarna belde Reinbert. Hij feliciteerde ons met de opname en zei dat hij graag met ons naar Brazilië wilde gaan.'

De concertreis krijgt goede kritieken en vormt het begin van een vruchtbare samenwerking, waarin Reinbert zijn liefde voor de muziek van begin twintigste

Foto Ada Nieuwendijk

Femke Halsema en Reinbert de Leeuw,
Muziekgebouw aan 't IJ, 8 september 2018

Prijs 2018 krijgt, vanwege zijn 'grote verdienste voor eigentijdse muziek in binnen- en buitenland'. Het bedrag van € 150.000 zal hem tijdens een besloten bijeenkomst later in het jaar persoonlijk worden overhandigd.

Het Asko|Schönberg en de sopraan Katja Herbers besluiten de avond met enkele liederen uit De Leeuws cyclus *Im wunderschönen Monat Mai*. De schrijnende teksten krijgen een geestige twist wanneer Herbers bij de woorden 'Röslein auf der Heide' het breekbare bloempje vervangt door de naam van Reinbert, die zo zelf het 'slachtoffer' wordt. Het zorgvuldig samengestelde programma geeft een mooie dwarsdoorsnede van De Leeuws veelzijdigheid en interesses en loopt als een trein. Glunderend sluit de ondanks zijn wandelstok opvallend kwieke tachtigjarige de zangeres in zijn armen.⁴⁰⁴

Afnemende krachten

Ook na zijn tachtigste verjaardag gaat De Leeuw niet op zijn lauweren rusten. Vier dagen na het feestconcert verschijnt de cd *Vienna: Fin de siècle*. Samen met Barbara Hannigan plaatst hij vroege liederen van Schönberg, Berg en Webern in de context van hun tijd met werk van Alexander von Zemlinsky, Alma Mahler en Hugo Wolf. Het regent vier- en vijfsterrenkritieken.

'Reinbert de Leeuws pianoklank komt uit een ijl universum', schrijft *de Volkskrant*. *The Guardian* had in Berg liever een 'grotere, vollere sopraanklank' gehoord, maar looft De Leeuws zorgvuldige begeleiding. Hierdoor '[lijkt] een hele expressieve wereld volmaakt opgeroepen' te worden. Het maandblad *Opera Now* spreekt van een 'intelligente uitvoering die aantoont dat minder soms echt meer kan zijn'. De *NRC* schrijft dat Hannigan 'haar chromatische lijnen [doordeseemt] met Weltschmerz en verlangen', terwijl De Leeuw 'aan een paar maten genoeg [heeft] om mysterieuze nachtelijke werelden op te roepen'.⁴⁰⁵

c-grootakkoord voert in de finale van dit magistrale werk van Schönberg.

Opnieuw bevriest het beeld. Reinberts wijd geheven armen, gesloten ogen en geëxalteerde gezichtsuitdrukking staan voorgoed op het netvlies gegrift. Aarzelend begint iemand te klappen, waarna de zaal zich en masse verheft voor een minutenlang applaus dat als zijn laatste staande ovatie de geschiedenis in zal gaan. Tot slot lopen allen via het gangpad langs de kist om persoonlijk afscheid te nemen; de twee rijen schuifelende mensen roepen beelden op van het ter communie gaan.

Reinberts reputatie van lekkerbek wordt gestand gedaan in de ruimhartige lunch met luxebroodjes die wordt aangeboden in de foyer. Op eigen gelegenheid volgt een deel van de aanwezigen de rouwauto naar de begraafplaats voor de teraardebestelling; lang geleden werden ook zijn ouders begraven op het lommerrijke Zorgvlied aan de Amstel.

Zes mannen dragen de kist op hun schouders naar het graf. Rosita Wouda strooit er een laatste pakje shag op leeg.

Foto Guus Dubbeldam

Reinbert de Leeuw wordt naar zijn graf gedragen, Zorgvlied, 21 februari 2020

Herinneringen

Kees Vlaardingebroek, artistiek leider NTR ZaterdagMatinee

Reinbert de Leeuw heeft tientallen ZaterdagMatinees gedirigeerd, zijn dood heeft mij diep getroffen. Ik herinner me levendig hoe hij op mijn verzoek werkte aan zijn symfonische gedicht *Der nächtliche Wanderer*. Hij vroeg zich af of hij echt iets toe te voegen had aan de gekende meesterwerken. Niet voor niets had hij in 1974 het orkestwerk *Abschied* gecomponeerd.

Bijna dagelijks belde hij me vertwijfeld op. 'Waar ben ik aan begonnen, het wordt niets!' Reinbert zette gelukkig door en de door hemzelf gedirigeerde wereldpremière in de Matinee van 1 februari 2014 werd een triomf die ook in het buitenland weerklank vond.

Drie jaar later dirigeerde Edo de Waart het Radio Filharmonisch Orkest in *Abschied*. Reinbert zag er vóór die Matinee breekbaar uit, maar na het concert leek hij herboren! Hij zat enorm op de praatstoel en benadrukte dat er geen idealer orkest voor nieuwe muziek bestond dan het Radio Filharmonisch Orkest. Edo de Waart genoot zichtbaar.

In oktober 2019 speelden Arthur en Lucas Jussen *Visions de l'Amen* van Messiaen. Zij werkten hiertoe samen met Reinbert, die de Franse meester goed gekend had en zijn kennis graag deelde. De intense blijdschap waarmee hij Arthur en Lucas na hun schitterende uitvoering omhelsde staat in mijn geheugen gegrift.

Frits van der Waa, muzikcriticus de Volkskrant

Reinbert de Leeuw was uniek, een soort muzikale natuurkracht die altijd wel weer ergens opdook en verrassend uit de hoek kon komen. In zijn essays voor *De Gids* en het boek dat hij met Bernlef schreef over Charles Ives toonde hij zich een vaardig en scherpzinnig schrijver.

Zijn productie als componist was gering en ook niet van grote betekenis, al hebben composities als *Abschied* en *Der nächtliche Wanderer* wel grote persoonlijke lading.

Als lid van het Asko Koor heb ik zijn totale gedrevenheid ervaren toen ik meezong

Ook ben ik intens dankbaar aan alle burens, familieleden en vrienden die mij bijstonden in tijden van wanhoop over deze schijnbaar onmogelijk te klaren klus. Met name mijn partner Ger van den Beuken ben ik erkentelijk voor zijn begrip en geduld, want ik heb hem menige nacht van zijn slaap beroofd.

Een speciaal woord van dank wil ik uitspreken aan Karin van Galen en Eddie Vetter, die in al die jaren mijn onvermoeibare klankbord, steun en toeverlaat zijn geweest. Als de tekst ondanks hun kritische blik nog onjuistheden bevat, komen deze geheel voor mijn rekening.

Moge dit boek aantonen dat alle inspanningen niet voor niets zijn geweest.

Thea Derks

Amsterdam, maart 2014

In de zes jaar na de verschijning van deze biografie heeft Reinbert de Leeuw bepaald niet stilgezeten. Tot aan zijn dood is hij zich met alle kracht die hem restte blijven inzetten voor de muziek; zijn laatste optreden gaf hij een maand voor zijn overlijden.

Voor de derde druk heb ik daarom een nieuw hoofdstuk geschreven waarin zijn belangrijkste wapenfeiten van de afgelopen zes jaren worden besproken. Daarnaast heb ik herinneringen verzameld van personen uit het muziekleven die met Reinbert hebben samengewerkt.

Ook voor deze nieuwe uitgave heeft Eddie Vetter de toegevoegde teksten kritisch onder de loep genomen en tot op de laatste punt en komma geredigeerd. Verder zijn in de al eerder gepubliceerde eerste vijf hoofdstukken enkele kleine correcties aangebracht.

Thea Derks

Amsterdam, juni 2020